Eerste vondsten van de kogelspin *Steatoda paykulliana* in Nederland (Araneae: Theridiidae)

Jinze Noordijk
G. (Bert) Vierbergen
Johan Bink

TREFWOORDEN
Druiven, exoot, importen, valse weduwe

Entomologische Berichten 83 (2): 26-28

Hier worden de eerste vier importgevallen van *Steatoda paykulliana* in Nederland gegeven. Deze kogelspin is onder meer algemeen in het mediterrane gebied en kan worden aangevoerd met goederen. In Engeland wordt gerapporteerd dat ze met name met druiven wordt aangevoerd en dit was ook het geval bij één Nederlandse vondst. Er worden nog enkele andere spinnensoorten genoemd die met druiven meekomen naar ons land.

Steatoda's

Kogelspinnen uit het genus *Steatoda* hebben de gangbare Nederlandse naam steatoda's, maar worden in andere Europese landen ook wel als 'valse weduwen' aangeduid (false widows, falsche Witwen, fałszywe wdowy, falske enker, etc). Het betreft donker gekleurde soorten met geelwitte, oranje of rode tekening. De naam 'valse weduwen' is wel toepasselijk, want uiterlijk lijken veel kogelspinnen op elkaar en zijn vooral zwarte dieren niet altijd gemakkelijk te onderscheiden van 'echte' weduwen *Latrodectus*.

Van het genus *Steatoda* kennen we, naast drie voor Nederland inheemse soorten, ook drie exotische soorten: de grote steatoda *S. grossa* (Koch), reuzensteatoda *S. nobilis* (Thorell) en huissteatoda *S. triangulosa* (Walckenaer). Deze komen dicht bij de mens voor, ook in woningen en andere gebouwen. *Steatoda*-soorten maken net als vrijwel alle kogelspinnen rommelige, uitgebreide driedimensionale webben waarin zij ondersteboven hangen. De grote steatoda leefde al zeer lange tijd in Nederlandse kassen, maar heeft zich het afgelopen decennium sterk uitgebreid en kan inmiddels in een groot deel van de gebouwen in Nederland worden gevonden. De reuzensteatoda is pas in 2012 voor Nederland ontdekt en laat ook een gestage opmars zien met inmiddels vondsten uit acht provincies. De huissteatoda komt al circa vier of vijf decennia voor in Nederland en is gezien in tien provincies. Met name *Steatoda*-vondsten in huizen worden veel gemeld, met niet zelden de vraag erbij of het een gevaarlijke 'zwarte weduwe' betreft.

Steatoda paykulliana

In dit artikel wordt een vierde exotische *Steatoda*-vertegenwoordiger voor Nederland gemeld: *S. paykulliana* (Walckenaer). Deze komt van nature voor in droge, lage vegetaties in het mediterrane gebied van Europa en Afrika en in Azië van het Midden-Oosten tot aan India (WSC 2022). De soort laat zich gemakkelijk verslepen met goederen en belandt zo soms in meer noordelijke streken (Řezáč *et al.* 2021, Van Keer & Van Keer 2003). Vrouwtjes van deze kogelspin zijn met een lichaamslengte tot 13 mm fors, terwijl de mannetjes maximaal de helft daarvan halen. Het lichaam van de vrouwtjes is erg donker tot zwart en heeft een gele, oranje of felrode band aan de voorzijde (figuur 1). Daarnaast kunnen ze ook een band in dezelfde kleur hebben langs de zijden en over de bovenzijde van het abdomen; de band over de bovenzijde is dan uitgebreid met enkele wiggen. De mannetjes hebben deze tekening altijd in complete vorm en altijd wittig (figuur 2). De voorste wig van de middenband is vaak verbonden met de band op de zijkant van het abdomen. De mannetjes hebben bruinoranje poten met donkere ringen. Vanzelfsprekend zijn ook de palpen van de mannetjes en de epigyne bij het vrouwtje kenmerkend (met afbeeldingen van beide in Roberts 1998). Het zal vanwege de grootte en vaak optredende felrode kleur zijn dat *S. paykulliana* van A.P. Noordam de Nederlandse naam valse weduwe heeft gekregen (Roberts 1998). Overigens kunnen grote *Steatoda*-vrouwtjes door de menselijke huid bijten en is een beet pijnlijk met potentieel tot enkele dagen last van bijvoorbeeld blaren, pijn en vermoeidheid (Schmidt 2000 en zie

1. Vrouwtje van *Steatoda paykulliana*, Spanje. Foto: Bernard Dupont, cc-by-sa-2.0
1. Female of *Steatoda paykulliana*, Spain.

2. Mannetje van *Steatoda paykulliana* in een bakje met druiven uit Griekenland. Assen (Drenthe), 20.ix.2015. Foto: Randy Müller
2. Male of *Steatoda paykulliana* in a small box of grapes from Greece. Assen (province of Drenthe), 20.ix.2015.

3. *Euathlus truculentus* in een druivenbakje uit Chili. Arnhem (Gelderland), 16.v.2020. Foto: Gerard Burgers
3. *Euathlus truculentus* in a box with grapes from Chili. Arnhem (province of Gelderland), 16.v.2020.

ook Maretić *et al.* 1964). Hoe krachtig het gif van *S. paykulliana* is, wordt ook duidelijk door een melding van predatie op gekko's (Zamani 2016).

Ook in Nederland komt *S. paykulliana* voor als importsoort. Op 8 maart 2013 werd op verpakkingshout een volwassen vrouwtje aangetroffen bij een importinspectie van een zending uit Tunesië in de haven van Rotterdam (ZH) (leg. NVWA Team Toezicht en Transport, det. G. Vierbergen). Op de website Waarneming.nl staan twee foto's die wij, ondanks de variatie en overlap die de verschillende *Steatoda*-soorten kunnen vertonen, ook als *S. paykulliana* kunnen valideren. Het gaat ten eerste om een mannetje dat op 20 september 2015 op de foto is gezet in Assen (DR) in een bakje druiven uit Griekenland (vondst en foto R. Müller, figuur 2). Op 15 november 2021 werd een mannetje gevonden in een huis in Wageningen (GD) (vondst en foto S. van der Kleij). Ten slotte werd op 29 december 2022 in Callantsoog (NH) een subadulte vrouw gevonden op broccoli uit Spanje die in de plaatselijke supermarkt was gekocht (leg. M. Altamimi-Flanhardt, det. J. Noordijk, col. Naturalis Biodiversity Center, RMNH.ARA.19897). *Steatoda paykulliana* lijkt zich in Noordwest-Europa (nog) niet te vestigen op de plekken waar ze naar toe wordt vervoerd (Merrett *et al.* 2014, Nentwig *et al.* 2023) en ook in Nederland lijkt deze exoot zich niet op korte termijn te vestigen.

Druivenspinnen

De waarneming uit Assen in een druivenbakje verdient nog wat extra aandacht. In Engeland worden importen van *S. paykulliana* met druiven ook specifiek genoemd (Bee *et al.* 2020). Fruit dat buiten groeit en nogal wat 'tussenruimtes' heeft bij het vervoer vormt een belangrijk transportmedium voor dieren, zo ook bij druiven. In Nederland worden ook af en toe spoorspinnen *Cheiracanthium* (Miturgidae) uit de tropen aangetroffen tussen dit fruit (gegevens NVWA). In 2020 is er zelfs een exemplaar van de grote vogelspin *Euathlus truculentus* L. Koch (Theraphosidae) via een druivenbakje uit Chili in Nederland terecht gekomen bij een supermarktklant (Arnhem, GD, 16.v.2020, leg. B. van den Akker, det. S. van Overdijk, spin nog levend in bezit van een liefhebber) (figuur 3). Ten slotte zijn in 2021 een volwassen vrouw en eicocon van de bruine weduwe *Latrodectus geometricus* Koch (Theridiidae) gevonden in een druivenbakje uit Brazilië (Delft, ZH, 24.xii.2021, leg. J.F. Geerdink-Meulemans, det. J. Noordijk).

Waar iedereen wel eens gehoord heeft van 'bananenspinnen' (Noordijk 2020), is het fenomeen 'druivenspinnen' dus ook zeker niet onbelangrijk (bijv. Bosselaers 2013, Rozwałka *et al.* 2017, Walse *et al.* 2017). Er wordt in Nederland nog weinig aandacht aan deze groep van spinnen besteed en onze kennis erover is beperkt, zeker als we kijken naar de omvang van dit importproduct (Boon 2020).

Dankwoord

Dank aan de in de tekst genoemde personen dat we hun waarnemingen mochten gebruiken en vooral aan Marloes Altamimi-Flanhardt voor het opsturen van een exemplaar van *S. paykulliana* ter opname in de Naturalis-collectie. Tibor Bukovinszki (NVWA) voorzag een eerdere tekstversie van constructief commentaar. Dit artikel is geschreven binnen het Signaleringsproject Exoten, dat gefinancierd wordt door het Team Invasieve Exoten van de NVWA.

Literatuur

Bee L, Ofxord G & Smith H 2020. Britain's spiders, a field guide. Second edition. Princeton University Press.
Boon JK 2020. Nederland importeerde (voorheen) jaarrond veel fruit van overzee. Fruit & Vegetable Facts, beschikbaar op: www.fruitandvegetablefacts.com.
Bosselaers J 2013. An alien in the grapes: a potentially agressive African spider imported into Belgium. Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging 28: 22.
Maretić Z, Levi HW & Levi LR 1964. The theridiid spider *Steatoda paykulliana*, poisonous to mammals. Toxicon 2: 151-154.
Merrett P, Russell-Smith A & Harvey P 2014. A revised check list of British spiders. Arachnology 16: 134-144.
Nentwig W, Blick T, Bosmans R, Gloor D, Hänggi A & Kropf C 2023. Spiders of Europe. Version i.2023. Beschikbaar op: www.araneae.nmbe.ch [geraadpleegd 1 januari 2023].
Noordijk J 2020. Bananenspinnen. Kijk op Exoten 9: 4-5.
Řezáč M, Růžička V, Hula V, Dolanský J, Machač O & Roušar A 2021. Spiders newly observed in Czechia in recent years – overlooked or invasive species? BioInvasions Records 10: 555-566.
Rozwałka R, Dawidowicz L & Wawer W 2017. Three alien spider species (Araneae: Theridiidae) newly found in Poland. Fragmenta Faunistica 60: 61-66.
Roberts MJ 1998. Spinnengids [vertaling en bewerking AP Noordam]. Tirion.
Schmidt G 2000. Giftige und gefährliche Spinnentiere. Die neue Brehm-Bücherei 608. Westarp Wissenschaften.
Van Keer K & Van Keer J 2003. In België aangetroffen exoten (Araneae) uit de collectie J. Van Keer. Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging 18: 78-83.
Walse SS, Tebbets JS & Leesch JG 2017. Postharvest fumigation of California table grapes with ozone to control Western black widow spider (Araneae: Theridiidae). Postharvest Biology and Technology 134: 1-4.
WSC 2022. World Spider Catalog. Version 23.5. Natural History Museum Bern, beschikbaar op: http://wsc.nmbe.ch (versie 21.07.2022) doi: 10.24436/2.
Zamani A 2016. Predation of *Cyrtopodion scabrum* (Squamata: Gekkonidae) by *Steatoda paykulliana* (Araneae: Theridiidae). Arachnida - Rivista Aracnologica Italiana 8: 12-15.

Geaccepteerd: 4 januari 2023

Summary

First records of the cobweb spider *Steatoda paykulliana* in the Netherlands (Araneae: Theridiidae)

We report the first four cases of *Steatoda paykulliana* in the Netherlands. A female was found on packaging wood from Tunisia in 2013. Subsequently, a male was found and photographed in a pack of grapes from Greece in 2015 and in 2021 another male was reported from a house. In 2022, a subadult female was collected from broccoli that was imported from Spain. Based on the situation in neighbouring countries, the species is currently not likely to become established (in buildings) in the Netherlands. This in contrast to three congeneric species – *S. grossa*, *S. nobilis* and *S. triangulosa* – that are expanding. In the United Kingdom, *S. paykulliana* is especially reported from imported grapes. A few other imported spiders on grapes in the Netherlands are given: *Cheiracanthium* species (Miturgidae) from tropical areas, an individual of *Euathlus truculentus* (Theraphosidae) from Chili and a female and egg cocon of *Latrodectus geometricus* (Theridiidae) from Brazil.

Jinze Noordijk
EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden
jinze.noordijk@naturalis.nl

G. (Bert) Vierbergen
Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, Wageningen

Johan Bink
Sliedrecht